

1951 CENEVRE SÖZLEŞMESİ DERS-8

METİN ÇORABATIR

Bu bölümün konusu sözleşmenin 11. maddesinden itibaren 16. maddesi de dahil olmak üzere 6 maddesi...

11. madde, denizci mültecilerin haklarını düzenliyor.

12. madde ile 16. maddeler, **hukuki statü kısım başlığı** altında bulunuyorlar.

12. madde **bireysel statüyü**, 13. madde **taşınabilir ve taşınamazlar hakkındaki mülkiyet hakkını**, 14. madde **fikri mülkiyet ve patent haklarını**, 15. madde **örgütlenme hakkını**, bugünkü derste son olarak ele alacağımız 16. madde **yargıya erişim hakkını** hükme bağlıyor.

Bu maddelerde ve daha önceki ve daha sonraki birçok maddede şu ifadelere rastladık ve rastlayacağız:

Mümkün olduğu kadar müsait ve her halde genel olarak aynı koşullardaki yabancılara...

Kendi vatandaşlarına tanıdıkları en müsait muamele...

Aynı koşullar içindeki başka bir ülke vatandaşlarına tanıdıkları en müsait muamele...

Vatandaş gibi muamele...

Daha önceki derslerde mülteci sözleşmesinin temelinde, uluslararası koruma kavramının yattığını belirttik. Mülteci sözleşmesinin öncüllerinden olan **yabancılar hukuku**, ülkeler arasındaki anlaşmalardan oluşuyor. Ülkeler, başka bir ülkede yaşayan vatandaşlarının yurt dışındaki haklarını karşılıklılık (mütekabiliyet ilkesi) çerçevesinde yaptıkları anlaşmalarla koruyorlar.

Mültecilerin durumunda ise onların buldukları ülkede haklarını koruyacak bir hükümet yok. Bu nedenle mülteci sözleşmesi, **uluslararası koruma aracı** olarak mültecilerin haklarını korumayı amaçlıyor.

Yine önceki derslerde gördüğümüz gibi, sözleşme taslağının tartışıldığı Cenevre Konferansı'na katılan ülkelerin yetkili delegeleri, mültecilerin sahip olacakları hakları tartışırken, bu hakların sınırını pazarlık konusu yapıyorlar ve kendi ülkeleri açısından bu haklar için kriterleri belirlemeye çalışıyorlar. Burada kullanılan ve tartışılan ölçüler de genelde ülkelerin, yabancılara tanıdıkları haklar... Ancak her ülkenin anlaşmalarla ya da kendi iç hukukuyla yabancılara tanıdığı haklar, ülkeden ülkeye çok değişiyor.

Bazı ülke grupları, örneğin Benelüks ülkeleri (Belçika, Hollanda ve Lüksemburg) ya da İskandinav ülkeleri, birbirlerinin vatandaşlarına çok daha fazla imtiyazlar tanımış durumda. Bu gibi durumlarla karşılaştırıldığında mültecilere verilecek hakların standart olarak belirlenmesi için duruma göre yukarıdaki ifadeler maddelerde yer alıyor.

Sözleşmenin ayrımcılık yasağı koyan 3. maddesi, İnsan Hakları Hukuku'nun eşitlik ilkeleri, bugün ve daha sonra inceleyeceğimiz maddelere de ışık tutuyor. Mültecilerin, **en az genel olarak diğer yabancılara tanınan haklardan yararlanmaları**, kimi haklar açısından, buldukları ülkedeki en imtiyazlı yabancılara haklarına sahip olmaları, özel durumlarda da vatandaşla aynı hakları kazanmaları, onların dezavantajlı durumlara düşmelerini önlemeyi hedefliyor. Ayrımcılığa tabi tutulmamalarını ve bu şekilde geldikleri topluma entegre olmaları öngörülüyor.

Konferans sırasındaki görüşmelerde, bazı hakların kullanımının; buldukları ülkedeki statüleri, kalış ve daimî ikamet süreleriyle sınırlandırılmaları tartışıldı.

Bunun bir istisnası, sığındıkları ülke ile bağlarının derinleşme oranına bakmaksızın mültecilerin en baştan sahip olacakları temel hakları.

Sözleşmenin daha iyi anlaşılması amacıyla yaptığım bu genel hatırlatmadan sonra, şimdi sıradaki hakları incelemeye başlayalım.

Madde 11: Mülteci Denizciler

Bir taraf devlet kendi bayrağını taşıyan bir geminin mürettebatı arasında düzenli bir şekilde çalışan mülteciler varsa, bu kişilerin ülkesinde yerleşmelerini kolaylaştırmak üzere kendilerine seyahat belgeleri vermeye, ya da geçici olarak topraklarına girmelerine sıcak (sempatik) bakacaktır.

Her ne kadar ticaret gemileri ve özel tekneler bayrağını taşıdıkları ülkenin bir parçası kabul edilse de, bu gemilerdeki hizmet; zorunlu olarak o ülkenin topraklarında ikamet edilme olarak sayılmaz. Bu maddedeki “sıcak” (sempatik) kavramı, sözleşmenin 7. maddesinin dördüncü paragrafındaki **mültecinin yararına** ifadesiyle aynı anlamı taşıyor. Bir tavsiye niteliği taşımakla beraber, “bakacaktır” ifadesi, devletin bir yükümlülüğü anlamına da geliyor.

Cenevre Konferansı'nın ardından Lahey'de 1957'de toplanan bir konferansta, Mülteci Denizciler Anlaşması imzalandı. Bu anlaşmaya göre son üç yıl içinde 600 gün hizmet veren denizci mülteci, **gemi bayrağını taşıdığı ülkenin kendisine** seyahat belgesi düzenlemesine hak kazanıyor. 1967 tarihli mültecilerin statüsüne dair protokolün, 1951 Sözleşmesi'ndeki **1 Ocak 1951 öncesi meydana gelen olaylar** ifadesini kaldırmasıyla, 1973'te Mülteci Denizciler Protokolü imzalanarak, söz konusu haklar, zaman sınırından bağımsız olarak uygulanacak şekilde genişletildi.

Hukuki Statü Bölümü

Biraz önce de belirttiğim gibi, sözleşmenin 12-16. maddeleri, **hukuki statü** başlıklı ikinci bölümün altında yer alıyor.

Madde 12: Bireysel Statü

1. **Bir mültecinin bireysel statüsü, daimî ikametgahının bulunduğu ülkenin yasalarına veya eğer daimî ikametgahı yoksa bulunduğu ülkenin yasalarına tabidir.**
2. **Bir mültecinin önceden kazandığı ve bireysel statüyle ilgili haklara, özellikle evliliğe bağlı haklara her taraf devlet tarafından, gerekirse bu devletin yasalarının gösterdiği koşulları yerine getirmek kaydıyla, söz konusu hakkın, kişi mülteci olmasaydı o devletin yasalarınca tanınacak haklar arasında bulunması durumunda, saygı gösterilecektir.**

Fıkraı daha anlaşılır hale getirmek için cümleleri bölelim:

Bir mültecinin önceden kazandığı ve bireysel statüyle ilgili haklara, özellikle evliliğe bağlı haklara her taraf devlet tarafından, saygı gösterilecektir...

Mülteci, daimî ikamet ülkesinin yasalarının gösterdiği koşulları yerine getirmek kaydıyla ve yasalarının düzenlediği haklardan yararlanabilecektir.

Taraf ülke, kişi mülteci olmasaydı yasalarınca yabancılara tanınacak hakları, mülteciye tanıyacaktır.

Cenevre Konferansı'nda, bu maddeyle ilgili taslak üzerinde uzun tartışmalar yaşandı. Zira medeni hukuktan doğan haklar ve aile ile ilgili hükümler, ülkeden ülkeye farklılıklar taşıyor. Konferans tutanaklarını okuduğumuzda görüyoruz ki delegeler, mültecileri hak kaybına uğratmadan, bu hakları genel hükümler altında birleştirmekte zorlandılar.

Bu madde, miras, vasiyet gibi konuları da içeriyor. Bu nedenle, mültecilerin kazanılmış haklarının korunması önem taşıyor.

Yabancıları, sürekli ikamet ettikleri ülkenin yasalarına tabi tutmak, sözleşmenin başvurduğu bir eğilim...

13. Madde: Taşınabilir Ve Taşınamazların Mülkiyeti

Taraf devletler, menkul ve gayrimenkul mülkiyet edinme ile buna bağlı diğer hakları, menkul ve gayrimenkul mülkiyete ait kira ve diğer sözleşmelerle ilgili hakları, her mülteciye, mümkün olduğu kadar müsait ve her halde genel olarak aynı koşullardaki yabancılar sağlanandan daha az müsait olmayan şekilde uygulayacaktır.

“Mümkün olduğunca en müsait”, “her halde genel olarak aynı koşullardaki yabancılar uygulanacak muamele...” şeklinde belirtilen muamele standardı, bu maddenin yanı sıra, “kendi işini kurma” hakkıyla ilgili 18’inci, *profesyonel mesleklerin icrasıyla* ilgili 19’uncu, *barınma* ile ilgili 21’inci madde ve *ilköğretim sonrası eğitim hakkıyla* ilgili 22 (2)’nci maddelerde de yer alıyor.

“Genel olarak benzer koşullardaki yabancılar uygulanacak muamelenin aynısı” ifadesi, bu maddelerde devletin yükümlülüğünü ortaya koyuyor. “Mümkün olduğunca daha fazla” ifadesi ise bir tavsiye niteliğini taşıyor.

Kiracıların haklarının korunmasıyla ilgili ulusal yasalar, bu konuda önem kazanıyor.

Mülkiyet hakları sadece somut, dokunulabilir mülkiyeti değil, nakit paraları, tahvilleri, banka hesaplarını, hisse senetlerini içeriyor. Buna karşılık sanatsal ve ticari telif haklarını kapsamıyor.

Mülkiyete bağlı haklardan da satış, istimlaktan kaynaklanan tazminat gibi gelirleri içeriyor.

Bu maddenin, taraf devlette ikamet ediyor olsun veya olmasın tüm mültecilere uygulanması gerekiyor.

14. Madde: Sanatsal Telif Hakları ve Sanayi Mülkiyet Hakları

Buluşlar, desenler, modeller, ticari markalar, ticari unvanlar gibi sanayi mülkiyet haklarıyla edebi, artistik ve bilimsel çalışmalarla ilgili hakların korunmasıyla ilgili olarak her mülteciye sürekli ikamet ettiği ülkede, bu ülkenin kendi vatandaşlarına sağlanan korumanın aynısı mültecilere uygulanacaktır. Mülteci (daimî ikamet ettiğinin dışında) başka bir taraf ülkenin toprağındaiken, bu ülke tarafından sürekli ikametgahının bulunduğu ülkenin vatandaşlarına sağlanan korumadan yararlanacaktır.

14. madde, insan zekasının yaratıcı düşüncenin eseri olan mülkiyet türlerini, diğer, normal mülkiyet türlerinden ayrı tutuyor. Bu, temel haklar dışında ev sahibi ülke vatandaşıyla eşit muamelenin öngörüldüğü tek konudur.

Madde 15: Dernek Kurma Hakkı

Taraf devletler, yasal olarak ülkelerinde ikamet eden mültecilere siyasi amaç ve kâr amacı taşımayan dernekler ile meslek sendikaları bakımından aynı koşullar içindeki bir başka ülkenin vatandaşlarına tanıdıkları en müsait muameleyi uygulayacaklardır.

Bu madde hem dernek ve sendika kurma hem de bunlara üye olma hakkını tanıyor. İşçi sendikaları ülke yasalarıyla yasaklanmadığı hallerde, doğal olarak siyasi faaliyetlerde de bulunabilirler. Buna karşılık, dernek ve sendikaların mültecileri üye yapma diye bir yükümlülükleri yoktur.

Bu madde siyasi dernekleri kapsamıyor.

Madde 16: Yargıya Erişim

- 1. Her mülteci, bütün taraf ülkelerin topraklarında hukuk mahkemelerine özgürce erişebilecektir.**

2. Her mülteci, sürekli ikametinin bulunduğu taraf ülkede adli yardım ve teminat akçesinden muafiyet de dahil mahkemelere müracaat bakımından vatandaşla aynı muameleye tabi olacaktır.
3. Her mülteci, sürekli ikametinin bulunduğu ülkenin dışındaki ülkelerde, o ülke vatandaşlarına ikinci fıkrada bahsedilen konular hakkında yapılan muamelenin aynısından yararlanacaktır.

Rezervasyon konulamayacak bir madde...

